

ČINJENIČNO I VRIJEDNOSNO U
POLITIČKOJ ZNANOSTI

One su mi užasne godine nasilja pokazale kako se moram boriti ne samo svojom umjetnošću, već čitavim svojim bićem. Što vi mislite da je umjetnik? Slaboumnik, koji ima samo oči ako je slikar, uho ako je muzičar, ili liru na svim etažama srca ako je pjesnik, ili čak ako je boksač samo mišice? Upravo obratno, on je istovremeno POLITIČKO BIĆE neprestano budno pred bolnim gorućim ili mirnim događajima svijeta, obrazujući sebe potpuno prema njihovoj slici i prilici. (Pablo Picasso)

Socijalni i politički determinizam znanstvenog mišljenja činjenica je, koju, gotovo, ne bi trebalo posebno naglašavati niti dokazivati. Pa ipak, suočeni smo s različitim teorijsko-metodološkim orijentacijama koje nas hoće uvjeriti u »znanstveni neutralizam« i vrijednosno-neutralnu političku znanost (»value-free political science«).

Možemo li, doista, »društvene činjenice promatrati kao stvari«? I sam Emile Durkheim, koji ovaj zahtjev uzdiže na rang temeljnog metodološkog aksioma, priznaje da smo za društvene činjenice kao što su politička i religijska uvjerenja, moralni običaji i dr. sasvim drugačije zainteresirani nego za stvari fizičkog svijeta. »Ideje koje o njima imamo leže nam na srcu kao i njihovi predmeti i tako stižu toliki autoritet da ne trpe pogovora. Svako mišljenje koje im smeta smatra se neprijateljskim. Jedna tvrdnja npr. ne slaže se sa idejom koja se ima o patriotizmu ili o dostojanstvu pojedinca — ona se poriče bez obzira na dokaze na kojima se zasniva.«¹

Prividna »znanstvena indiferentnost« prema vrijednostima, prema ciljevima, iskazana možda najdrastičnije kod Maksa Webera, a široko prihvaćena u suvremenoj političkoj znanosti, znači, zapravo, svojevrсно vrijednosno opredjeljenje — prihvatanje danoga kao temeljne vrijednosti i cilja. Nije dilema u tome da li normativna ili vrijednosno-neutralna politička znanost, već kojim je vrijednostima ona vođena, je li apologetska ili kritička.

¹ E. Dirkem: »Pravila sociološke metode«, Beograd 1963, str. 44. U svojoj disertaciji »Montesquieu et Rousseau« Dirkem kaže da naše misli čak i o apstraktnim pitanjima imaju svoje poreklo u srcu, jer je ono pravi izvor svega našeg života (usp. predgovor V. Milića »Dirkemov sociološki metod«).

U traganju za svojim »egzaktnim identitetom« politička je znanost pohodila različite prirodno-znanstvene discipline da bi od njih preuzela metode i tako pokušala doseći razinu njihove egzaktnosti u pogledu preciznosti i znanstvene objektivnosti. U tome traganju za istinom »političkih činjenica«, koje se pokušavaju prevesti na jezik matematičke logike, geometrije, fizike i biologije² suvremena se politička znanost udaljava od bitnih pitanja i od istine zbog koje je poduzela svoj »pohod u egzaktno«.³ U pristupima istraživanju političkog fenomena sve je više kompjutorima prilagođenih obrazaca, tabela, programa i matematičkih modela. Kao da se imaginacija iscrpljuje u simulaciji, u prilagodbi za kompjutorsku obradu. Kao da se ulaže više truda i invencije da se »sirovi materijal« učini podobnim za elektronsku obradu, nego da se samim činjenicama istaknu prava pitanja.⁴ S pravom Leo Strauss prigovara novoj političkoj znanosti da političke pojave svodi na ne-političke podatke. (Pitanje je, doduše, da li »svira dok Rim gori« ili gasi požar tamo gdje bi trebala razbuktati vatru.)

Kompjutori se ne mogu upotrijeliti kao nadomjestak za znanje, a niti činjenice mogu nadomjestiti vrijednosti. Samo odgovarajuća politička teorija može nam pomoći da se obilju činjenica odredimo pitanja i da pokušamo naći odgovore.⁵ Mislim da ne bi trebalo biti sporno koja je to za nas prihvatljiva politička teorija, koja ne bi ignorirala činjenice, ali se ne bi dala njima ni impresionirati. To je Marksova politička teorija — *teorija revolucije*, koja nadilazi pozitivno kao pulki fakticitet i pozitivizam kao apologiju danoga. Iz aspekta revolucije dadu se doхватiti i promisliti sva za političku znanost relevantna pitanja. Naravno, za onu znanost koja ne traži pribježište u »vrijednosnom neutralizmu«, već i sama postaje značajnom polugom revolucije. Pozitivizam, naprotiv, koliko nas god nastojao impresionirati obiljem »empirijskog materijala« i sve novim i novim tehnikama, ostaje sterilan, apologetski, a to znači i neznanstven pristup. »Klasični«, logički i neo-pozitivizam, proglašavajući pozitivnu znanost »jedinom istinom svijeta«, do istine svijeta, zapravo, i ne dopiru, niti mogu doprijeti, jer ostaju na razini pojavnog, gdje im »mjerljive« činjenice života zamijenjuju traganje za istinom života.

»Sakupljački empirizam« ovako pozitivistički orijentirane političke znanosti nameće se »zdravom razumu« svojom »uvjerljivošću«, »istinitošću« temeljenoj na »očiglednosti činjenica«, mada nas one najčešće ni u što, doista ljudski vrijedno, ne uvjeravaju niti nas mogu uvjeriti.⁶ Ova metoda koja nudi tako »očigledan« i »prihvatljiv« put do istine, zamućuje, zapravo, pristupe istini, pa je stoga, sa stajališta teorije spoznaje, neznanstvena, a sa stajališta ideološke usmjerenosti, vrijednosne orijentacije konzervativna, apo-

² Tako npr. W. G. Runciman kaže da je funkcionalizam u socijalnu znanost došao, čak veoma malo noveliran, iz biologije. Uzgred rečeno, Runcimanove refleksije o relaciji marksizam — funkcionalizam potpuno su proizvoljne i ne zavrđuju ozbiljnu kritiku. (*Social science and political theory*, Cambridge univ. press, 1963, str. 110).

³ Adam Schaff govori o kompleksu znanstvenika i o »traumatizmu egzaktnosti« socijalne znanosti. Usp. »Strukturalizam kao intelektualna struja«, »Naše teme« br. 11/1972.

⁴ Usp. npr. zbornik »Simulation in the study od Politics«, Markham publishing Comp., Chicago 1968.

⁵ Karl Deutsch u svojoj studiji »On political theory and political practice«. (*American political science Review* No. 1/1971) iznosi impresivan podatak i procjenu, da je, naime, 1965. godine bilo, samo na području Sjedinjenih Država, za političku znanost relevantnih data, činjenica za 16 milijuna bušenih kartica. Procjenjuje se da će takvih činjenica u 1975. godini biti više nego za 30 milijuna bušenih kartica! Uza svu rezervu o točnosti ovakvih procjena, nema nikakve sumnje da je politička znanost suočena s enormnom i nesavladivom množinom političkih činjenica.

⁶ R. Mils kaže da je to socijalna znanost koja gomila činjenice (Usp. »Sociološka imaginacija«, »Suvremena škola«, Beograd 1964, str. 141).

logetska. Činjenice političkog života same za sebe ne kazuju ništa, one svoje pravo osvjetljenje i svoj smisao dobivaju »izvana« — tek tada kada ih stavimo u relacije prema našim vrijednosnim kriterijima.⁵ Tako je npr. niska stopa nataliteta, koja se može veoma egzaktno utvrditi, negdje poželjno stanje, dok je drugdje znak za alarm, i može biti označena gotovo kao nacionalna tragedija. Političke činjenice ne podliježu istim mjerilima; one su najčešće nečije predodžbe: bilo naše osobne, bilo drugih informatora — ispitanika, svjedoka, sudionika, znanstvenika. Te su činjenice — predodžbe uvjetovane najrazličitijim faktorima: interesima, simpatijama, strastima, zabludama, predrasudama. Svi ti i različiti drugi elementi čine »prizmatično ogledalo« ili naočari promatrača političkih činjenica. Nema tako objektivnog promatrača tih činjenica, koji bi ih mogao gledati kao stvari; čak ni iz povijesne retrospektive, a kamo li u živom tkivu socijalnog organizma, čiji je i sam sastavni dio.

Nisu znanstvenici, kao što kaže Kivilje, Epikurovi bogovi koji žive negdje u međusvijetovima. I kada je okrenut prema »objektivno danom« s čvrstom nakanom da svoja osobna opredjeljenja i predubjeđenja, poput starog ogrtača, ostavi pred ulazom u taj »sveti hram nauke« znanstvenik, ipak, »sve svoje sa sobom nosi«. Nema te sile niti čvrstine volje koja ga može lišiti svega onoga što ga kao čovjeka oblikuje, svih onih pokretača, muka, zanosa, trauma, interesa, vjerovanja i sumnji. Nije, prema tome, u političkoj znanosti predmet istraživanja dan potpuno objektivno, nezavisno od istraživača. Nemoguće je vršiti istraživanje, kaže Howard Becker, koje nije natrunjeno ličnim ili političkim simpatijama.⁶ Stoga nije dilema u tome da li biti angažiran ili neutralan, već: na čijoj smo strani?

Ne bi bilo teško pokazati, uvidom u osnovne teorijsko-metodološkijske orijentacije pojedinih znanstvenika, da su one dosta pouzdana indikacija njihovih političkih opredjeljenja. Zato je svačiji epistemološkijski *credo* prije svega izraz njegova uvjerenja i društvenog, pa tek onda (eventualno), i znanstvenog opredjeljenja.⁷

Čak i onda kada istraživanju pristupimo, koliko je najviše moguće, nepristrasno, u toku samog istraživanja porastu naše simpatije ili antipatije za pojedinca, grupu ili pojavu. Pri tome se svakako javlja i pitanje »znanstvenog poštenja«, svakog pojedinca, u tome smislu što on može zanemariti ili vidjeti neke činjenice i okolnosti koje bi dovodile u pitanje njegove polazne hipoteze i očekivanja, a preferirati i usmjerenom selekcijom osvjet-

⁵ Činjenice su kao mesec: one dobivaju svetlost, a time i značenje iz vanjskog izvora. One ne govore same za sebe, već samo odgovaraju na dio razmjene pitanja i odgovora«. (K. D. Negel, »Neka razmatranja o obimu sociološke analize«, »Teorije o društvu«, Knj. I, str. 10, izd. »V. Karadžić«, Beograd 1969.)

⁶ H. S. Becker napisao je studiju pod naslovom »Na čijoj smo strani?« (»Whose side are we on?«) prevedenu u »Reviji za sociologiju« br. 3—4/1973. To je kritika kvantitativnog pristupa u socijalnoj znanosti, i kritika vrijednosnog neutralizma. Vidi također u istom broju »Revije za sociologiju« veoma zanimljiv članak I. Kuvačića »O prednostima i nedostacima kvalitativnog pristupa u sociologiji«.

⁷ Bijeg u »znanstveni neutralizam« često je samo rezultat razočaranja i neuspjeha što su ga nečije ideje i angažmani polučili na »političkom tržištu«, ili interneco da se sačekaju povoljne prilike.

U pravu je D. Bilandžić kada kaže da su »znanstveni radnici u priličnoj mjeri usmjereni svojim političkim opredjeljenjem, a neki su i pravi majstori da svoj politički *credo* predstave znanstvenom aparaturom« (U intervjuu »Oku« br. 71/1974).

Ijavati ono što će osnažiti njegova polazišta. Prema tome, subjektivnost i pristranost mogu biti, da tako kažemo, *apriorne* i *aposteriorne*.

Već smo istakli da je zagovor vrijednosnog neutralizma u političkoj znanosti, bilo da je riječ o političkoj mimikriji ili o stavu — konzervativno, neznanstveno i neintelektualno opredjeljenje. Nijedan znanstvenik ne bi smio sebi dopustiti udobnost neutralizma, niti skinuti sa sebe odgovornost za ono što se u društvu zbiva, aristokratskim prezirom i povlačenjem na neke insule znanstvenog ekskluzivizma. Onaj koji ozbiljno drži do svojega posla, to će reći: koji se prema njemu odnosi društveno odgovorno, ne može reći: evo, izvolite: znanost vam kaže to, ona vam nudi ovo, a vi sada činite što vas je volja. Onaj koji bi tako postupao priznao bi, zapravo, svoju nemoć, promašenost svojega posla i svrstao se među one koji su nekompetentni i neodgovorni za društvena događanja.

S onom istom strašću kojom istražuje, znanstvenik se mora zalagati za društveni progres na širem socijalnom planu; svugdje gdje može doprijeti njegov utjecaj, njegova riječ i angažman. Ne samo da to neće narušiti dignitet njegova znanstvenog posla, nego će mu dati pravi smisao. Znanstveno bavljenje politikom ozbiljan je i odgovoran društveni posao. I baš zato što to nije neobvezatan hobi niti »dječja igra« (da se poslužimo terminom Arnolda Brechta), oni koji su se odlučili za taj posao moraju imati dovoljno hrabrosti, naravno i dovoljno znanstvenih razloga, argumenata da se opredijele, ali isto tako, da ukazuju i drugima eventualne zablude njihovih vrijednosnih opredjeljenja.

Politička znanost i znanstvenici ne pretendiraju na to da jedino oni znadu što i kako činiti, ali oni isto tako ne bi smjeli to ostaviti nekome drugom, posebno »zaduženom« ili odbačenom za »politički posao«.

Opredjeljenost i angažman znanstvenika nije ideologijski poklič ili izraz voluntarizma, već je to rezultat znanstvenog uvida, saznanja, da se samo aktivnim odnosom, zahvatom u kontekst »političkih činjenica« društvo može mijenjati na bolje. To je revolucionarni, kritički znanstveni pristup, u kojem su vrijednosna i kognitivna komponenta nerazlučivo povezane.⁸ Revolucionarnom mišljenju istina je revolucionarna praksa u svome totalitetu, a ne njezini pojedini »mjerljivi komadići«. Takvo je mišljenje i samo konstitutivni element te prakse, koja mu uvijek iznova dovikuje: »*Hic Rhodos, hic salta!*«

Politička znanost ima smisla i društvenog opravdanja jedino ako i sama postaje revolucionarnom, djelatnom snagom. To znači da ne može biti reducirana na promatralačko i otkrivalačko zadovoljavanje znatizelje pojedinaca, već mora biti značajnom polugom društvenih revolucionarnih promjena. Politička znanost tako mijenja, transformira svoj vlastiti predmet. Ona i ima smisla samo kao traženje primjerene metode za radikalnu destrukciju svoga predmeta istraživanja.⁹

Kritičar, kaže Marx, ne samo da može nego i mora ulaziti u politička pitanja. »Ništa nas, dakle, ne sprečava da našu kritiku nadovežemo na kritiku politike, na učesće u politici, dakle, na stvarne borbe i da je identi-

⁸ Vidi M. Pečujlić, »Marksizam i sociologija«, »Gledišta« br. 4/1973.

⁹ Ako bismo željeli označiti ovu tezu koja sadrži naoko paradoksalnu poziciju političke znanosti, trebalo bi govoriti o njezini predmetu, tj. o fenomenu politike. O tome smo, međutim, govorili na drugom mjestu: J. Mirić: »Interesne grupe i politička moć«, Centar za aktualni politički studij, Zagreb 1973.

ficiramo s njima. Mi onda ne istupamo nasuprot svijetu doktrinarski s novim principom: ovdje je istina pred njom na koljena! Mi svijetu razvijamo nove principe iz principa svijeta. Mi mu ne kažemo: prestani sa svojim borbama, to su gluposti. Mi ti želimo doviknuti istinsku parolu borbe. Mi svijetu samo pokazujemo zašto se on zapravo bori, a svijest je takva stvar, koju on mora prisvojiti, makar to i ne htio«. ¹⁰

Positivizam, naprotiv, umjesto principa i vrijednosti uvodi »činjenice« kao svespasavajuće supstituite, proglašavajući ih jedinim istinama svijeta. Nastojeći da prevlada teološki i metafizički pristup svijetu, te da njihove »esencijalne istine« proglasi tlapnjama »novi« pozitivizam, zapravo, (koliko se god to činilo paradoksalnim) slijedi »staru«, pretkantovsku metafiziku, naravno, na drugoj razini: umjesto kosmosa zaokupljen je mikrokosmosom (»činjenica«). Dakle, instrumentalne istine proglašava esencijalnim. Ali, sasvim je prirodno da pozitivizam, zaokupljen predmetnošću, ne može istaknuti i ne ističe bitna pitanja čovjeka, jer se na ta pitanja pozitivistički ne da ni odgovoriti.

Suvremena socijalna i politička znanost, bez obzira na svu šarolikost različitih struja i pravaca, pozitivistička je po svome osnovnom usmjerenju: određujući odnose građanskog načina proizvodnje života, utemeljene na *vlasti* i *vlasti*, ona ne dovodi u pitanje. »Vjeran opis građanskog svijeta, djelotvorni način njegova održanja i usavršavanja — to je misaoni okvir, u kojemu se istovremeno kreće i veličina toga saznanja i granica njegove istinitosti. To je njegova granična svijest i njegov maksimum istine.« ¹¹

Ni jednu metodu, međutim, ne treba *apriori* odbaciti. Treba se, naprotiv, *kritički* koristiti novim tehnikama istraživanja, mjerenja, opažanja, socijalnim indikatorima, kvantitativnim pokazateljima, matematičkim i statističkim analizama. Ali ne smijemo dopustiti da nam tehnike zamijene vrijednosti, a činjenice istinu. Iako znanost sa svim svojim tehnikama i sa čitavim svojim instrumentarijem ne može vrijednosti niti dokazati, niti opovrći, one su imanentne svakom spoznajnom procesu. One su pravi parametri i kriteriji prepoznavanja i javljaju se temeljnom pretpostavkom svakog istraživanja. Moraju postojati neke uporišne točke, koje nam služe kao orijentiri. To su vrijednosti bez kojih ne možemo sebi odgovoriti niti na prethodno pitanje: što uopće želimo?

Kritika kvantitativnog pristupa u političkoj znanosti ne znači ostajanje na verbalnom iskazu (mada se ponegdje suprotstavlja kvantitativno i verbalno) ¹² još manje je to odbacivanje kvantitativnog. Neprihvatljiv je, međutim, onaj kvantitativni pristup koji polazi sa stajališta da se svaki iskaz u političkoj znanosti dade svesti na matematički, numerički izraz. Takav je kvantitativni pristup neprihvatljiv utoliko ukoliko je njime postinut *kvantitativni*, utoliko ukoliko fakta izbacuju vrijednosti kao nešto što je nespo-

¹⁰ Marx: Pisma Rugeu 1843, »Rani radovi«, Zagreb 1961, str. 46.

¹¹ M. Pečujlić, »Marksizam i sociologija«, »Gledišta« 3/1973, str. 343.

Možemo se upitati: zašto socijalna znanost građanskog društva nastoji da po svaku cijenu bude pozitivistička, empirijska, »mjerljiva«. Zato što je tako funkcionalna, apologetska, »upotrebljiva«. Istinski intelektualci, kritičari, znanstvenici, suvišni su tome društvu. »Tragično je da je građanski intelektualac zbog svojega porijekla i horizonta, upućen da misli za one koji ga kao otkrivača novih povijesno-smislenih sadržaja više ne trebaju...« (vidi V. Sutlić: »Intelektualac i korjeni apsurd«, pogovor knjizi A. Camus: »Mit o Sifzifus«, V. Masleša, Sarajevo 1963).

¹² Usp. npr. Phillips Shively: »The craft of political research«, Prentice Hall, 1974.

jivo sa znanstvenim postupkom. Sve se u političkoj znanosti ne da iskazati različitim stupnjevima kvantifikacije.¹³

Pozitivistička metoda i kvantitativni pristup »očišćen« vrijednosnih iska-
za, ne mogu zadovoljavajuće odgovoriti niti na prvi dio cjelovitog pitanja
koje je implicirano u svakom znanstvenom pristupu političkom fenomenu:
»to je...« ako je to, onda slijedi...«¹⁴ Tek kroz prizmu vrijednosti možemo
otkriti smisao političkih činjenica. Ali, kao što činjenice tek u konfrontaciji
s vrijednostima pokazuju svoje pravo značenje, tako su i vrijednosti na stal-
noj provjeri i korekciji pod utjecajem činjenica. Evolucija fakticiteta značajno
utječe na same vrijednosne orijentacije. Proces spoznavanja dijalektički je
proces, u kojem je svaki element izvrnut različitim utjecajima i pro-
mjenama.

Isključiti iz spoznajnog procesa sudova vrijednosti, značilo bi u »stvar-
nost« zaroniti nojevski, pa zrnca pijeska kao »opipljive činjenice« prebrojavati
sasvim egzaktno! I doista, neka su empirijska istraživanja, pozitivistički in-
spirirana i vođena manirom »sakupljačkog empirizma«, nerijetko samo gub-
ljenje vremena, snage i sredstava, da bi se »egzaktnim podacima« pokazalo
ono što je i bez tih podataka motorno ili je pak beznačajno.¹⁵ Baratajući
tako s »egzaktnim pokazateljima«, prevrćući i ukrštajući podatke uz pomoć
elektronskih računara, suvremena *political science* pozitivističke orijentacije,
postaje svojevrsna *ars combinatoria*, koja je u stanju da sve dokaže!

»Pozitivistički metodi istraživanja dovedeni su do savršenstva i istovre-
meno pretvoreni u »kalup« koji se nametnuo takvom snagom da se bez
pretjerivanja može govoriti o diktaturi ove tehnike. Teško onome tko se
ne pokori tom vladajućem obrascu: on se bez sentimentalnosti isključuje iz
svetog hrama nauke.«¹⁶ A nigdje se ne kriju takve mogućnosti *mistifikacije*
i *falsifikacije* kao u pozitivističkom, kvantitativnom pristupu. Stoga je i opas-
nost manipulacije, koja se javlja nekritičkim prihvatanjem toga pristupa,
daleko veća od takozvanih ideoloških manipulacija. Male, gotovo nepri-
mjetljive pogreške u parametrima, rezultiraju velikim *mistifikacijama* u
krajnjem ishodu, pa ono što bi trebalo biti verifikacija pretvara se u *falsifi-*
kaciju, tim opasniju što nije transparentna i što joj matematičke metode
koje smo primijenili daju legitimaciju znanstvenosti. To, naravno, ne znači
da ćemo se zbog takve opasnosti odreći pomoći matematike, koja je u
nekim kvantitativnim aspektima i te kako potrebna, gotovo nezaobilazna. Ali,
apsolutizirati matematičke modele, simulaciju i slične oblike formalizacije
(a takvih tendencija u suvremenoj političkoj znanosti ima) znači, u najmanju
ruku, nekritičnost i *falsifikaciju*, kako u odnosu na druge metode koje se
a priori isključuju, tako i u odnosu na mnoge činjenice političkog života
koje su neophodne za takve formalizacije.¹⁶

¹³ Shively, naprotiv, misli da je sve, za političku znanost relevantno, moguće kvantificirati, usp. cit. str. 21.

¹⁴ Usp. K. Deutsch, cit.

¹⁵ »Beznačajnost sadržaja često se pokušava prekriti tehničkom virtuoznošću izrade, kaže R. Mills: »Na vrlo beznačajne iskustvene podatke primjenjuju se prefinjena sredstva matematičke i statističke analize, grafičkog prikazivanja itd., a trivijalni rezultati analize zaodevaju se visokoparnom terminologijom, kako bi se stvorio bar neki privid naučnosti.«

(V. Milić: »Sociološki metod«, Nolit, Beograd 1965, str. 149.)

¹⁶ M. Pečujlić, cit. »Gledišta« 3/1973, str. 357.

¹⁷ Eugene Meehan upozorava na opasnost formalizacije u političkoj znanosti i na njezine ograničene domete. Svako oruđe analize, kaže on, ima svoju ograničenu validnost, već prema »materijalu« na koji se primjenjuje. Usp. E. M., »Theory and method of political analysis«, Dorsey Press, Homewood Ill., 1968, str. 220.

Različiti oblici simulacije i formalizacije u političkoj znanosti mogu samo djelomično zadovoljiti: samo utoliko ukoliko oprezno luče *tehničke* od *interesnih, vrijednosnih* aspekata (iako je to veoma teško, gdje-gdje i nemoguće). Tehnički aspekti mogu uglavnom biti prilagodljivi matematskom modeliranju i simulaciji na kompjutorima, dok je interesne, vrijednosne aspekte veoma teško, gotovo nemoguće tako modelirati.¹⁷

Nastojanje da se u političkoj znanosti iznađu odgovarajuće metode i tehnike kojima se može gotovo sve izmjeriti («kvantomanija») slijedi logiku potrošačkog društva utemeljenog na privatnom vlasništvu. Sve je usmjereno prema kvantifikaciji, kako znanstvene metode, tako i ugled i status znanstvenika, koji se »mjeri« po broju napisanih stranica i objavljenih jedinica, a ne po stvarnom doprinosu znanosti. Kao da i nema vremena da se vrednuje taj doprinos, jer su svi u žurbi da ispune neke norme za tržište, bilo da je riječ o uže ekonomijskom, političkom ili znanstvenom značaju toga pojma. U predtekstu je svih pitanja potrošačkog društva ne *kako, već koliko*.

Ali i kvantifikacija ima svoje granice. Enormnim porastom i gomilanjem relevantnih političkih činjenica i znanja o njima, povećavaju se i teškoće da se to znanje racionalno organizira i da se poduzmu daljnja istraživanja. *Ad absurdum* dovedena kvantifikacija označava ujedno onu prelomnu točku na kojoj se pitanje adekvatne teorije nameće kao imperativ. Mnogi recentni modeli koji se nude u političkoj znanosti pokušaj su simplifikacije te kompleksnosti suvremenog svijeta politike.¹⁸ Koliko god, međutim, i bili reakcija na vulgarni empirizam i »kvantomaniju«, ovi modeli i uopće orijentacija na formalizacije, teško da mogu izbjeći opasnostima »nove«, doduše pojednostavljene i efikasnije, kvantifikacije. Ostaju i dalje, ili se čak i produbljuju problemi usitnjenosti, diferencijacije i odvojenosti pojedinih znanstvenih disciplina, koje sve manje komuniciraju, pa su nemoćne da daju sintetičke odgovore na bitna pitanja čovjekova društvenog života. Politička se znanost, u dugom vojevanju za »pravo građanstva« u korpusu ostalih socijalnih znanosti, trudi da dokaže kako ima svoj posebni predmet istraživanja kao i svoj razrađeni instrumentarij. Pred stalnom opasnošću »sociološkog imperijalizma« politička znanost traži neka sigurna pribežišta, pa se tako, čuvajući »svoj identitet«, zatvara. Ali, nije to samo slučaj s političkom znanost. Ako je, međutim, politika dominantna društvena moć posredovanja među interesima, dakle, značajna oblikovna snaga zajednice, ako je ona upravljajući,

¹⁷ E. Meehan, govoreći o »black-box« tehnicima, upozorava da mora biti savršeno jasno, želimo li izbjeći mistifikacijama, što se daje, a što ne da mjeriti. (cit. str. 201).

¹⁸ Tako William Riker i Petre Ordeshook misle da su neophodne nove forme organiziranja znanja i znanstvenog istraživanja. Razvoj političkih teorija sve će se više kretati prema aksiomatskim i deduktivnim. U »praktičnoj političkoj znanosti«, kako autori nazivaju svoj pristup, etičko i diskriptivno idu ruku pod ruku. Politička znanost objašnjava misteriju kako se društveni izbor (sistem) oblikuje iz individualnih preferencija. Prva pretpostavka od koje autori polaze u svome modelu jest *racionalnost ljudskog ponašanja*. Racionalno ponašanje postaje, kako kažu, ezencijalnom pretpostavkom njihove teorije. Konzekvencije su očite: ako ponašanje nije racionalno, pada čitava teorija. Pojam *racionalnog ponašanja* ona je čarobna formula, misle autori, koja može pomoći da se prevladaju stare rasprave između induktivne i deduktivne metode ili između radikalnog empirizma i teorijske znanosti. Oni se odlučuju za deduktivnu metodu i postuliranu regularnost (racionalno ponašanje).

Cinj nam se, međutim da su i svi matematski modeli, koje autori grade na tim pretpostavkama dubiozni, jer se racionalno ponašanje postulira, a upravo je ono nerijetko neracionalno, nepredvidivo i nemjerljivo. (Usp. W. Riker and P. Ordeshook: »An introduction to positive political theory«, Prentice Hall, New Jersey 1973).

Regularnost i racionalnost ponašanja još mnogo ranije ističe D. Easton (»The current meaning of behavioralism in political science« u zborniku »Politics and society«, Prentice Hall, New Jersey, 1970).

»kormilareći sektor društva«, kako onda razložno možemo suditi o kormilaru i brodu, ako ne znamo dovoljno (ili čak ne znamo ništa) o podvodnim strujama, tokovima, valovima, plićacima i stijenama između kojih se plovi. Kako možemo suditi o političkom ponašanju, ili ga čak postulirati kao racionalno, a da ne znamo dovoljno o najrazličitijim promjenama u populaciji, ekonomiji, psihologiji, kulturnim i društvenim promjenama uopće. Sve su to krucijalne činjenice za znanstvenu politološku analizu.¹⁹ Na današnjem stupnju razmrvljenosti i »sektoriranosti« znanosti na ta se pitanja ne da cjelovito odgovoriti. Pogotovo se to ne da kvantitativno. Znanstvenik se nužno zatvara u užu sektor svoje znanstvene discipline, između ostalog i zato, što više ne može savladati obilje »relevantnog materijala« niti iz svoga užeg područja, a kamo li da prati dostignuća u graničnim i ostalim znanstvenim oblastima. Gdje je izlaz? Rješenja se već podugo nude: interdisciplinarni pristup problemima i timski rad, ali se za njima rijetko posizg. No, nije ni to slučajno i ne može se pravdati samo inercijom i čuvanjem sitnih feuda. Interdisciplinarni pristup zahtijeva adekvatne metode i takav sistem informiranja koji će nam omogućiti da pravovremeno možemo primiti informacije o bitnome, ne samo s našeg užeg područja interesa, već i s različitih drugih znanstvenih područja, kada nam je takav uvid potreban da bismo cjelovito odgovorili na pitanje što smo ga u svome istraživanju postavili. Mi, međutim, još nemamo jedinstveni, cjeloviti sistem informiranja koji bi mogao udovoljiti ovim zahtjevima, već je i taj sistem razbijen, rasparceliran i u tome (što je, uostalom, i prirodno) slijedi lošu maniru znanosti. Ona je opet konzekvenција društvene diobe rada u kojoj se javlja kao jedan od »sektora«, pa su joj ambicije i dometi ograničeni, a ponašanje »funkcionalno«. Gotovo bi se moglo reći da je kao svoju devizu prihvatila misao da je »ravnoteža između istine i neznanja važna za društveni život svake sredine« (Simel). Ako su pri tome, kod onih kojima je politička znanost postala zanatom, inspiracija i poticaj ustupili mjesto zadovoljstvu, jer je u toj ravnoteži »istina« na njihovoj strani, onda doista takva znanost preuzima ulogu »švicarske straže koja štiti unutarnju svetost postojećeg sistema«.²⁰

»Kao što je fizički svijet obavijen atmosferom kroz koju se mora probiti da bi se upoznao reljef, tako se socijalni sistemi okružuju *ideo-sferom*, mrežom predrasuda, mitova, iluzorne svijesti, poluistine. Istinska zbilja prekrivena je zaštitnim omotačem koji otkriva samo dio istine«.²¹

Politička znanost revolucionarne, marksističke inspiracije da bi umakla opasnostima, kako onima koje je vrebaju u ideo-sferi, preteći da je srozaju na puku ideologiju, tako i onima što ih nameće »očiglednost političke zbilje«, preteći da je pretvore u registratora »političkih činjenica«, mora trajno razvijati kritički odnos prema vlastitom predmetu.

Već smo istakli da revolucija (u čitavoj svojoj mnogostranosti i mnogoznačnosti) mora biti ishodišna tema takve političke znanosti. Revolucija, jer sva za čovjeka bitna pitanja određuje radikalno, što znači da ih donosi u »ljudskom obliku«. To dalje znači, da ne ostaje samo na pitanjima, kako bi se u odgovoru zadovoljila s »danim istinama« — *ona hoće drugačije istine svijeta.*

¹⁹ Taj problem ističe i Karl Deutsch u već citiranoj studiji.

²⁰ R. Rynd: »Knowledge for what«, cit. prema I. Kuvačić, op. cit.

²¹ N. Pečujlić: op. cit., »Gledišta« 3/1973, str. 357.

Zbog toga marksistička politička znanost ne može ignorirati rezultate što ih je postigla građanska pozitivistički orijentirana politička znanost, sakupivši obilje empirijskog materijala, niti joj može reći: to je laž! Ali joj može i mora reći: to je istina koju mi ne prihvaćamo, jer ne prihvaćamo istinu toga svijeta. Naša je istina revolucionarna praksa — preinaka totaliteta toga svijeta, sa svim njegovim »uvjerljivim«, »mjerljivim«, parcijalnim istinama.

JOVAN MIRIC

THE FACTUAL AND THE VALUABLE IN POLITICAL SCIENCE

SUMMARY

In his critical approach to some of the methodological aspects of Political Science, the author takes as his starting point the theory of the social determinism of scientific thought and from that standpoint shows the apologetic character of so called »scientific naturalism« and »value-free political science«.

The false scientific indifference towards values and aims means in fact a certain type of value-judgement — an acceptance of the given as a basic value. »Political facts« are not given as something completely objective independent of the researcher. Of themselves, they say nothing — they gain true »illumination« and meaning »from the outside« — only when we place them against our criteria of value-judgements. Thus, these facts are most often our presentation of them. Or the presentation of other informants — enquirers, witnesses, participants, scientists. Those facts-presentations, are conditioned by the most varied factors: interests, passions, mistakes, prejudices, which all make up the »prismatic mirror« of the observer of »political facts«, who would not be able to observe them »objectively« as things even from a historical perspective, let alone within the living tissue of a social organism of which he himself is a component part. The bases of the theoretical-methodological orientation of certain scientists are a fairly reliable indication of their political leanings. It can therefore be said that everyone's epistemological credo is first and foremost the expression of his convictions and those of society and only then scientific determinations.

The plea for the »value-free« in Political Science, whether it is a case of a firm position or of political mimicry, is a conservative, non-scientific and nonintellectual determination. With the same passion as he approaches his research work with, the Scientist should turn his efforts to social progress in a wider social context, wherever his influence is able to penetrate. Not only will this not destroy the dignity of his scientific work but it will give it true meaning.

The determination and engagement of the scientist is not and should not be an ideological manipulation of science, but is a result of scientific perception, the knowledge that society can be changed for the better only through an active relationship. That is a revolutionary, critical, approach in which the value and cognitive components are inseparably intertwined.

Revolutionary, critical thought is the truth of revolutionary practice in its totality, and not its individual small »measurable« pieces. In this respect the author subjects to criticism some recent tendencies and methodological orientations in

Political Science which can, in fact, be reduced to a positivism of varying sorts: that by means of new techniques instrumental truths are verified as essential.

The Political Science of the revolutionary, marxist type in order to avoid danger, as with those who lie in ambush in the ideo-sphere threatening to bring it down to the level of simple ideology, so with those who are forced upon us by the »obvious nature of political reality«, threatening to turn it into a register of »political facts«, must continually develop a critical relationship towards its own subject. The source and centre theme of such a science must be the revolution, for it asks radically all the questions which are important to Man, which means that it also gives results in »human form«.

The truth of such a science, concludes the author, must be the remodelling of the totality of the bourgeois world, with all its »convincing« and »measurable« truths.

Prevela Andriana Hewitt